

MESEČEV TIGAR

Penelopi Lajvli

Prevela
Milica Cvetković

Laguna

Naslov originala

Penelope Lively
MOON TIGER

Copyright ©Penelope Lively, 1987

Translation Copyright © 2006 za srpsko izdanje, LAGUNA

IZJAVE ZAHVALNOSTI

Zahvalna sam Timu Tindalu i Edruu Vilsonu što su me ispravljali u vojnim pitanjima.

Za materijal o ratu u pustinji zahvaljujem se na pomoći Alanu Murhedu i njegovoj Afričkoj trilogiji, Bariju Pitu i njegovoj Teškoj probi rata, Koreliju Barnetu i knjizi Pustinjski generali, Kitu Daglasu i Od Alameina do Zem Zema, Sirilu Džoliju i Uzmi ove ljude i arhivi fotografija, filmova i umetnosti Ratnog muzeja Britanske carevine.

Rođena sam u Kairu i tamo provela detinjstvo tokom rata. Trebalo bi da se zahvalim i doprinosu tog alter ega koji je shvatio malo ali video mnogo.

1

„Napisaću istoriju sveta“, kaže ona. Bolničarka na trenutak zadržava ruke u pokretu; gleda u ovu staricu, ovu bolesnu staricu. „Bože, bože“, počinje bolničarka. „To je popriličan posao, jelda?“ Zatim se ponovo zabavi dizanjem, ušuškavanjem, zatezanjem: „Malo gore, draga, tako – pa ćemo vam doneti šolju čaja.“

Istorija sveta. Da zaokružim sve. Mogla bih i da prestanem da cepidlačim oko Napoleona, Tita, bitke kod Edžhila, Ernanda Korteza... Dela, ovog puta. Čitav onaj pobedonosni, ubistveni, nezaustavivi uzlet – od blata do zvezda, sveopšte i posebno, vaša priča i moja. Spremna sam, smatram. Eklekticizam mi je oduvek bio zaštitni znak. Tako su govorili, mada su mu davali drugačija imena. Domen Klodije Hempton je ambiciozan, moglo bi se reći i nerazborit: moji neprijatelji. Gospođica Hempton sa svojim smelim konceptualnim zamahom: moji prijatelji.

Da, istorija sveta. A usput, i moja sopstvena. Život i vreme Klodije Hempton. Delić dvadesetog veka u kome sam, htela ne htela, dopadalo mi se to ili ne, i sama okovana. Dozvolite mi da se smestim u taj kontekst: sve i ništa. Istorija sveta po Klodijinom izboru: činjenice i izmišljotine, mit i dokaz, zamisli i dokumenta.

„Je l' ona bila neko i nešto?“, raspituje se bolničarka. Obuća joj škripi po uglačanom podu; lekarove cipele krckaju. „Mislim, ono što njoj pada na pamet...“ A lekar ovlaš pregleda svoje beleške i kaže: da, ona izgleda jeste neko i nešto, poznato je da

je pisala knjige i novinske članke i... hmmm... neko vreme provela na Bliskom istoku... tifusna groznica, malarija... neudata (jedan pobačaj, jedno dete, vidi, ali ne izgovara naglas)... da, činjenice ukazuju na to da je, verovatno, bila neko i nešto.

Ima ih mnogo koji bi na to što svrstavam svoj život uz istoriju sveta ukazali kao na karakterističnu nadmenost. Neka ih. Imala sam ja uvek i svoje pristalice. Moji čitaoci znaju celu priču, naravno. Poznat im je opšti smer. Znaju kako to već ide. Preskočiću naraciju. A potrudicu se da otelotvorim priču; daću joj život i boje, dodati krike i govor. O, neću im ništa uskratiti. Samo se pitam da li da to bude linearna istorija ili ne. Oduvek sam smatrala da bi kaleidoskopski pristup mogao da bude zanimljiva jeres. Protresi cev i vidi šta se namestilo. Hronologija me nervira. U glavi mi nema hronologije. Sazdana sam od bezbroj Klodija koje se vrte, mešaju i dele kao odblesci svetlosti na vodi. Špil karata koji sobom nosim mešan je i zauvek promešan; ne postoji sled, sve se dešava odjednom. Koliko poimam, i mašine savremene tehnologije rade uglavnom isto tako: sve znanje je skupljeno i odloženo kako bi se moglo prizvati jednim dodiranjem tastera. Teorijski one zvuče efikasnije. Neki moji tasteri ne rade, za neke je potrebna lozinka, šifra, ključ za nasumične redoslede. Za divno čudo, kolektivna prošlost obezbeđuje sve to. Ona je opšte dobro, ali je i duboko lična. Svako od nas je posmatra drugačije. Moji viktorijanci nisu i vaši viktorijanci. Moj sedamnaesti vek nije vaš. Glas Džona Obrija, Darvina, ili koga god hoćete, meni govori jednim tonom, vama drugim. Znaci moje sopstvene prošlosti stižu iz primljene prošlosti. Životi ostalih se uklapaju u moj život. Ja, meni, Klodiji H.

Egocentrična? Verovatno. Zar to nismo svi? Zbog čega to ima prizvuk optužbe? Tako je bilo kada sam bila dete. Smatrali su me za tešku. Zapravo, katkad su koristili reč nemoguća. Ja uopšte nisam mislila da sam nemoguća. Majka i dadilja su bile nemoguće, sa svojim zabranama i upozorenjima, sa svojom

opsednutošću pudingom u mleku i uvojcima u kosi i sa svojim užasavanjem od svega primamljivog u prirodi – visokog drveća, duboke vode i dodira vlažne trave i bosih nogu, zavodljivosti blata, snega i vatre. A ja sam uvek žudela – izgarala – da stignem više, brže i dalje. One su opominjale, ja se nisam obazirala.

Nije ni Gordon. Moj brata Gordon. Bili smo isti.

Moji počeci; sveopšti početak. Od blata do zvezda, rekoh. Znači... prvobitna čorba. E sad, s obzirom na to da nisam konvencionalan istoričar, hroničar s očekivanim arhetipovima, da nisam ni nalik onoj pečenoj ženi koja me je na Oksfordu podučavala papstvu, nekad davno da se i ne sećam kada, budući da sam poznata po svom otpadničkom stavu, i da sam razbesnela više svojih kolega nego što ste vi pojeli toplih obroka, namerili smo se da zaprepastimo. Možda treba sve ispričati iz perspektive čorbe? Uzeti za naratora jednog od onih lebdećih izgubljenih perastih ljuskara. Ili amonit? Da, mislim da treba uzeti amonit. Amonit s osećanjem za sudbinu. Portparola večno tekućih jurskih mora, da ispriča kako je bilo.

Ali ovde se kaleidoskop zatrese. Za mene je paleolit udaljen od devetnaestog veka samo za jedan titraj šare – tad su ga prvi put zapazili, tad su prvi put zapazili po čemu gaze. Koga ne bi privukle te veličanstvene prilike, koje hodaju po plažama i obroncima, preterano obučene i s bakenbardima, i koje razmatraju beskraj? Siroti zavedeni Filip Gos, Hju Miler i Lijel i sam Darwin. Izgleda da postoji prirodna privlačnost između dugačkih kaputa i brada i rezonance kamena – mezozoik i trijas, oolit i lijas, Kornbraš i Grinsend.

Međutim, Gordon i ja, sa po jedanaest i deset godina, nikad nismo bili čuli za Darvina; naš pojam o vremenu bio je ličan i semantički (vreme za čaj, vreme za ručak, pre nekog vremena, gubljenje vremena...); naše zanimanje za *Asteroceras* i *Primoceras* bilo je gramzivo i takmičarsko. Da bih pretekla Gordona do najizglednije žile jurskog mulja, bila sam spremna da razbijem sto pedeset miliona godina u paramparčad svojim sjajnim

novim maljićem i, ukoliko je neophodno, slomim sopstvenu ruku ili nogu u padu s okomite strane Blu lajasa na čarmutskoj plaži 1920. godine.

Ona se popne još malo više, do drugog terasastog klizavog plata na litici, pa čučne i mahnito traga za plavosivim odlomcima kamena oko sebe, loveći one primamljive spirale i rebraste zavijutke, baca se u jednom trenutku uz pobjedničko siktanje – amonit, skoro ceo. Plaža je sad prilično daleko ispod njih; prodorni vrisci s plaže, lajanje, dozivanje, sve je jasno i glasno, ali nekako kao s drugog sveta, nevažno.

A sve vreme, krajičkom oka, ona prati Gordona, koji se ispeo još više i kucka vrh jedne stene. Prestaje da kuca; ona primeti da on nešto proučava. Šta li je to našao? Raspaljuju je podozrenje i rivalitet. Četvoronoške ide kroz žbunasto bilje, izvlači se preko ivice.

„Ovo je moja čestica“, viče Gordon. „Ne možeš ovamo. Ja sam je prisvojio.“

„Baš me briga“, urla Klodija. „Ionako idem još više – mnogo je bolje tamo gore.“ I baca se naviše preko žgoljavih biljaka i suvog skamenjenog tla koje se stepenasto spušta pod njenim nogama i uzdiže prema predivnom primamljivom sivom prostranstvu punom obećanja, koje je zapazila i gde misli da sigurno vrebaju na hiljade *Asterocerasa*.

Dole, na plaži, za njih neprimetne, jurcaju figure tamo-amo; uzdižu se prigušeni krici uzbune, nalik ptičjim.

Da bi stigla do te gornje, zanosne terase mora da obiđe Gordona. „Beži...“, kaže. „Pomeri nogu...“

„Ne guraj se“, gundža on. „Ionako ne možeš ovamo. Rekao sam da je ovo moja čestica, nađi ti sebi drugu.“

„Ti se ne guraj. Ne treba mi tvoja glupa čestica...“

Njegova noga joj stoji na putu – on cimne nogu, ona krene na silu, a komad litice, čvrstog sveta koji očigledno ipak i nije tako čvrst, izmakne joj se ispod ruku kojima ga je dograbila...

smrvi se... i ona pada s treskom poleduške na ramena, na glavu, na ispruženu ruku, drlja kotrlja se bubeca nizbrdo. Zaustavlja se u trnjaku hvatajući vazduh, skrhana bolom, previše postiđena i da bi zaplakala.

Oseća kako mu se ona primiče, kako prodire, dolazi ovamo na njegovu česticu, pokupiće sve najbolje fosile. On negoduje. Istu ruku da je spreči. Njeni vreli udovi se ukrštaju s njegovim i razbešnjavaju ga.

„Guraš me“, krešti ona.

„Ne guram te“, reži on. „Ti se guraš. Uostalom, ovo je moje mesto pa idi nekud drugde.“

„Nije to tvoje glupo mesto“, kaže ona. „To je svačije mesto. Ionako neću...“

I odjednom se začuje grozna razdiruća buka i bubanje i ona se stropošta drljajući i vitlajući nizbrdo, a on zuri prestrašeno i zadovoljno.

„Gurnuo me je.“

„Nisam. Stvarno, majko, nisam. Okliznula se.“

„On me je gurnuo.“

I čak usred te pometnje – raskvocene majke i dadilje, improvizovanih nosila, ponuđene mirišljave soli – Edit Hempton uspeva da se čudi besomučnoj žilavosti svoje dece.

„Ne raspravljaj. Budi mirna, Klodija.“

„Ono su *moji* amoniti. Ne daj mu da ih uzme, majko.“

„Ne trebaju mi tvoji amoniti.“

„Gordone, učuti!“

Glava ju je zbolela; trudi se da savlada decu i odreađuje na savete i izlive saosećanja; krivicu baca na opasni svet, tako nepouzdan, tako zloćud. I na nepomirljivost svog poroda čije izražavanje osećanja izgleda da je najglasniji zvuk na plaži.

Glas istorije je, svakako, složen. Mnogi glasovi; svi glasovi koji su uspeli da ih neko čuje. Neki su, prirodno, glasniji od drugih. Moja priča je umršena s pričama ostalih – majke, Gordona, Džaspera, Lize i još jedne osobe iznad svega; i njihovi glasovi treba da se čuju, stoga ću se ja čvrsto držati pravila istorije. Poštovaću zakone dokaza. Istine, šta god da to znači. Ali istina je vezana za reči, za štampanje, za svedočenje stranice. Trenuci se odlivaju; dani naših života potpuno iščezavaju, još nesušastvenije nego da su izmišljeni. Proza može da deluje postojanije od stvarnosti. Pjer na bojnopolju, Benetove ćerke nad svojim šivenjem, Tesa za vršalicom – sve je to zakovano zauvek, na stranici i u milionima glava. Ono što se meni dogodilo 1920. na čarmutskoj plaži, s druge strane, predstavlja tričariju. I kad vi i ja pričamo o istoriji, ne mislimo o onome što se zapravo desilo, zar ne? Kosmički kaos odasvud, sve vreme? Mislimo na uređivanje ovoga u knjige, usredsređivanje dobroćudnog istorijskog oka na godine, mesta i ljude. Istorija razmršava; okolnosti, prateći svoju prirodnu sklonost, više vole da ostanu zamršene.

I tako, s obzirom na to da je moja priča i njihova, oni takođe moraju da govore – majka, Gordon, Džasper... Samo što, naravno, poslednju reč imam ja. Privilegija istoričara.

Majka. Hajde da, na trenutak, pogledamo majku. Majka se povukla iz istorije. Ona se, sasvim jednostavno, udaljila. Opredelila se za jedan svet koji je sama stvorila, u kom nije bilo ničeg osim hibridnih ruža, goblena s verskom sadržinom i nešto promenljivog vremena. Čitala je jedino *Gazetu zapadnog Dorseta*, *Život u prirodi* i časopise koje izdaje Kraljevsko hortikulturno društvo. Najozbiljnije zebnje su joj se vrtele oko ćudljivosti klime. Neočekivan mraz mogao je da izazove odmereno preneraženje. Loše leto je bilo povod da se krotko požali. Blago majci. Razboritog, prilagodljivoj majci. Na njenom toaletnom stočiću stajala je slika oca, utegnuto u uniformu, većito mladog, kose nedavno podšišane, brkova u vidu uredne senke nad gornjom usnom;

bez crvene rupe u stomaku, bez govana bez vriskova bez ječanja bola. Majka je svakodnevno brisala prašinu s ove fotografije; šta je razmišljala dok je to radila, nikad nisam saznala.

Oca je ubila istorija. Ja umirem od raka creva, više-manje u osami. Otac je umro na Somi, istorija ga je odabrala za odstrel. Ležao je u blatu, kako sam saznala, čitave noći i zapomagao, a kad su, najзад, došli po njega, umro je na nosilima, na putu od kratera koji mu je bio poslednja postelja do previjališta. Razmišljao je bogzna o čemu, samo ne o istoriji, pretpostavljam.

Tako je on za mene stranac. Istorijska ličnost. Osim jedne maglovite scene u kojoj se slabo definisan muški obris saginje da me podigne i uzbuđenu stavi na rame odakle ja vladam čitavim svetom, računajući i Gordona, negde dole, koji nije bio tako počastvovan. Čak i tad, primećujete, moja osećanja prema Gordonu prevlađuju. Ali nisam sasvim sigurna da li je taj nedefinisan muškarac otac ili nije; mogao bi da bude neki rođak, komšija. Očev i moj put nisu dugo ostali isprepleteni.

Počecu od stena. Prikladno je. Stene od kojih potičemo, za koje smo prikovani lancima, svi mi. Kao onaj nesrećni, taj i taj, kako se ono zvaše, on i njegova stena...

„Okovan za stenu...“, kaže ona. „Kako se zove?“

Lekar zastaje, lica na trideset centimetara od njenog, sa ukočenom srebrnom baterijskom lapmpicom, s imenom ispisanim zlatnim slovima prikačenim za beli mantil. „Molim? Šta ste rekli, gospođice Hempton?“

„Orao“, izjavljuje. „Ključuje mu džigericu. Stanje čovečanstva, vidite li?“

A lekar se osmehuje, povladljivo. „Aaa“, kaže. I rastavlja joj kapke, pažljivo, i zagleda. Njenu dušu, možda.

Prometej, naravno. Mitologija je mnogo bolja stvar od istorije. Ona ima oblik; logiku; poruku. Nekad sam mislila da sam i sama mit. Pozvali su me u salon, imala sam šest godina ili tako nešto, da upoznam neku rođaku, bogatiju i odaniju svet-skim uživanjima od majke, prema kojoj je majka gajila veliko strahopoštovanje, gde me odjednom drži u ispruženim rukama ta sjajna namirisana žena i uzvikuje: „Evo i nje! Malog mita! Prave prekrasne crvenokose zelenooke male legende!“ Gore u dečjoj sobi proučavam kosu i oči pred ogledalom. Ja sam mit. Ja sam prekrasna. „Dosta je bilo, Klodija“, kaže dadilja. „Lep je onaj ko se lepo ponaša.“ Ali ja sam mit; zurim u sebe ispunjena zadovoljstvom.

Klodija. Netipičan uzlet mašte s majčine strane; štrčala sam među raznim Violetama, Modama, Norama i Beatrisama. Štrčala sam i bez toga, s tom kosom i uskomešanošću svesti. Dadi-lje drugih porodica, na plaži u Čarmutu, ustuknule bi kad se mi pomolimo i prikupljale svoje štice-nike oko sebe. Bili smo gadna gruba deca, Gordon i ja. Prava šteta, zaista, a gospođa Hempton je tako fina žena, k tome i udovica... Coktale su i posmatrale nas s negodovanjem dok se igramo prebučno, preopasno, nas dvoje zapuštenih, neobuzdanih.

Nekad davno. I juče. Još imam komad plavog lijasa sa čarmut-ske plaže u kome se nalaze dva spiralna siva fosila; izigravao mi je pritiskivač za papir na pisaćem stolu. Dva *Asterocerasa*, plo-ve po bezvremenom okeanu.

Možda neću uopšte da pišem svoje viđenje paleolita, već ću snimiti film o njemu. Nemi film, pri tom, u kojem ću vam prvo prikazati velike sanjive stene iz kambrijskog perioda, a s njih preći na Velške planine, Long Mind, Rekin, od Ordovika do Devona, do Red sendstouna i Milstoun grita, nadalje do bujni-h užarenih Kostvolda, pa do belih litica Dovera... Impresio-nistički film, sanjalački, u kojem nabrane stene niču i cvetaju i rastu i postaju katedrala u Solisberiju i u Jorku i Rojal krešent i tamnice i škole i domovi i železničke stanice. Da, ovaj film mi

pupi pred očima, bez reči i poseban, upravljen na kornvolske litice, na Stounhendž, barfordsku crkvu, Penine.

U ovoj istoriji ću koristiti mnoge glasove. Za mene nije sta-ložen, odmeren ton nepristrasnog pripovedača. Možda bi treba-lo da pišem kao pisari *Anglosaksonske hronike* pa istim dahom da izgovorim da je nadbiskup preminuo, sinod zasedao i ažda-je viđene kako lete nebom i bljuju vatru. Na kraju krajeva, zašto da ne? Verovanja su relativna stvar. Naša veza sa stvarnošću vazda je neznatna. Nije mi poznato kakvom mi se to čarolijom pojavljuje slika na televizijskom ekranu ni kako to da kristalni čip očigledno ima neograničen kapacitet. Jednostavno to pri-hvatam. A ipak sam po prirodi skeptik – ispitivač, sumnjalo, instinktivni agnostik. U neosetljivom kamenu katedrala Evro-pe zajedno obitavaju apostoli, Isus i Marija, jagnjad, ribe, grifo-ni, zmajevi, morske zmije i ljudska lica s listovima umesto kose. Odobravam ovu liberalnost duha.

Deca su neizmerno lakoverna. Moja Lisa je bila dosadno dete, ali i pored toga dolazila mi je s idejama koje su me rado-vale i zgražavale. „Ima li zmajeva?“, pitala je. Rekla sam joj da ih nema. „Da li ih je bilo?“ Kazala sam kako svi dokazi govore da nije. „Ali ako postoji reč zmaj“, kazala je, „onda mora da je jednom bilo zmajeva.“

Tačno tako. Moć jezika. Čuva ono prolazno; daje oblik sno-vima, trajnost iskrama sunčeve svetlosti.

Postoji zmaj na kineskoj posudi u Ešmoulovom muzeju u Oks-fordu, pred kojim smo Džasper i ja jednom stajali, osam meseci ili tako nešto pre nego što se rodila Lisa. Kako bih opisala Dža-spera? Na nekoliko načina, od kojih je svaki nepotpun: u odno-su na moj život, bio mi je ljubavnik i otac mog jedinog deteta; u odnosu na njegov život, bio je mudar i uspešan preduzetnik; u pitanju kultura, bio je mešavina ruske aristokratije i engleskih veleposednika. Bio je još i zgodan, ubedljiv, potentan, energičan i sebičan. Za Džaspera treba da zahvalim Titu; upoznala sam

ga 1946. godine, kad sam radila na knjizi o partizanima i imala potrebu da razgovaram s nekim ko nešto zna o jugoslovenskoj situaciji. Večerala sam s njim jednog utorka, a u krevetu smo bili naredne subote. Sledećih deset godina ponekad smo živeli zajedno, nekad nismo, svadali smo se, mirili, razdvajali i ponovo spajali. Lisa, sirota moja Lisa, tiho i gnjecavo detešce, opipljiv je dokaz naše nestalne veze, i to neubedljiv dokaz: nit je izgledala, niti se ponašala kao jedno od nas dvoje.

Nije bila na oca, koji je lepo izražavao svoje poreklo. On je svoj izgled i gospodski nastup baštiniio od oca Rusa; nepokolebljivo samopouzdanje u društvu i osećaj superiornosti od majke. Izabela, naslednica komada Devona i vekova mirnog prosperiteta i unapređivanja, bila se zanela u Parizu, s devetnaest godina. Prkoseći roditeljima, udala se za neodoljivog Sašu. Kad je imala dvadeset jednu godinu, rodio se Džasper. Kad je napunila dvadeset dve, Saši je dojadio život devonskog posednika, Izabela se dozvala pameti i shvatila kobnu grešku, te je uređen diskretan razvod. Saša, koga je Izabelin otac isplatio kako bi se uklonio sa scene i odrekao svega sem Džasperovih naslednih prava, povukao se bez roptanja u jednu vilu na Kap Fera; Izabela se, nakon pristojnog vremena, venčala s drugom iz detinjstva i postala leđi Branskomb od Sotli hola. Džasper je detinjstvo proveo na Itonu i u Devonu, s povremenim odlascima na Kap Fera. Kad mu je bilo šesnaest godina, ti izleti su učestali. Očev stil života ga je stimulisao i predstavljao prijatan protivlek lovačkim balovima i streljačkim zabavama; naučio je da govori francuski i ruski, da voli žene i da većinu situacija okrene u svoju korist. Njegova majka u Devonširu sa žaljenjem je uzdisala i krivila sebe; njen muž, čovek stoičke trpeljivosti, koji će poginuti na plaži Normandije, pokušao je da zainteresuje dečka za upravljanje imanjem, za šumarstvo i gajenje ergele, bez ikakvog uspeha. Džasper, osim što je bio napola Rus, bio je i pametan. Majka se još više izvinjavala. Džasper je išao na Kembridž, plivao u svemu sem u sportu, diplomirao s odlikom i sklopio mnoga korisna prijateljstva.

Posle je okusio politiku i novinarstvo, sjajno se provukao kroz rat kao najmlađi član Čerčilovog tima i isplivao iz toga kao ambiciozan, dobro povezan i oportunist.

Eto, uopšteno, Džaspera. U mojoj glavi Džasper je sav iz delova: ima mnogo Džaspera, nesređenih, bez hronologije. Kao što ima mnogo Gordona, mnogo Klodija.

Klodija i Džasper stoje pred zmajem na kineskoj posudi u Ešmoulovom muzeju, Džasper gleda u Klodiju, a Klodija u zmaja i nehotice ga pamti zauvek. U stvari, tu su dva zmaja, dve aždaje poprskane plavim, jedna naspram druge, iskeženih zuba, zmi-jolikih tela i udova čarobno raspoređenih oko posude. Imaju nešto nalik na paroške, retku plavu grivu, čuperke po plečkama, a od glave do pete protežu im se odbrambeni grebeni. Veoma preciznih kontura. Klodija zuri u staklo izložbene vitrine, vidi svoje i Džasperovo lice preko tanjira – sablasna lica.

„Pa?“, kaže Džasper.

„Šta pa?“

„Ideš li sa mnom u Pariz ili ne?“

Džasper na sebi ima smeđi đubretarac, svileni šal umesto kravate. Akten-tašna koju nosi odudara.

„Moguće“, kaže Klodija. „Videću.“

„Tako neće ići“, kaže Džasper.

Klodija posmatra zmajeve i razmišlja o nečem sasvim drugom. Zmajevi su samo kulisa, ali će opstati.

„Pa“, ponovo kaže Džasper, „nadam se da ćeš krenuti. Telefoniraću ti iz Londona. Sutra.“ Hitro gleda na sat. „Moram da idem.“

„Samo nešto...“, kaže Klodija.

„Da?“

„Trudna sam.“

Nastaje tišina. Džasper polaže šaku na njenu ruku, sklanja je. „Ah“, izgovara konačno. Zatim: „Šta ćeš... šta želiš da uradiš?“

„Zadržaću ga“, kaže Klodija.

„Naravno. Ako je to ono što želiš. To je, pretpostavljam, ono što bih ja više voleo.“ Smeši se – šarmantnim, duboko putenim osmehom. „E pa... moram, draga, da ti priznam da jedino za šta ne smatram da si skrojena jeste majčinstvo. Ali rekao bih da ćeš ispoljiti onu svoju uobičajenu moć prilagođavanja.“

Ona prvi put pogleda u njega. U njegov osmeh. „Zadržacu ga“, potvrđuje, „delimično zbog nesposobnosti za drugo, delimično zato što ga želim. Ovo dvoje moguće da nije nepovezano. A time sasvim sigurno ne nagoveštavam kako treba da se venčamo.“

„Ne“, kaže Džasper, „nisam ni mislio. Prirodno, ja ću želeti da učestvujem.“

„O, da, bićeš uz mene“, kaže Klodija. „Bićeš savršen džentlmen. Jesu li deca skupa?“

Džasper posmatra Klodiju koja je čitavo popodne bila preka, kako samo ona to ume. Ona stoji uz staklenu vitrinu, obuzeta, naizgled, kineskom keramikom. Lepa je u kostimu od tvida smaragdne boje; plavo ulegnuće na kažiprstu desne ruke Džasperu govori da je tog prepodneva pisala.

„Da li bi htela za vikend sa mnom u Pariz?“

„Možda“, odgovara Klodija.

Ima želju da je prodrmusi. Ili da je udari. Ali kad bi je udario, najverovatnije bi mu uzvratila, a na javnom su mestu i oboje su prepoznatljivi. Umesto toga, spušta joj pomirljivo šaku na mišicu i kaže kako mora da uhvati voz.

„Uzged“, kaže Klodija još zagledana u staklenu vitrinu, „trudna sam.“

Njega iznenada spopada razgaljenost. Više ne želi da je udari. Pouzdaj se, misli on, u Klodiju da će uvek smisliti nešto novo.

Lisa je veći deo detinjstva provela kod jedne ili druge babe. Stan u Londonu nije za dete, a ja sam često putovala. Ledi Branškomb i moja majka imale su mnogo zajedničkog, ne samo jad

zbog poroda koji nisu mogle da shvate. Hrabro su se suočile s vanbračnim statusom, uzdišući jedna drugoj preko telefona, i učinile sve što su mogle za Lisu tako što su organizovale skandinavске dadilje i internate.

Džasper nikad nije dominirao mojim životom. Bio je značajan, ali to je nešto sasvim drugo. Bio je središte građevine, ali to je sve. Veći deo života ima svoju srž, jezgro, vitalni centar. Do toga u mom životu doći ćemo kad bude vreme, kad budem srpemna. Trenutno se bavim slojevima.

Jedan od meni omiljenih viktorijanaca jeste Vilijam Smit, građevinski inženjer kome je mukotrpan rad graditelja kanala omogućio da proučava stene kroz koje ih je prosecao, i njihove fosile, i da izvlači iskonske zaključke. Vilijam Smit će imati počasno mesto u mojoj istoriji sveta. Kao i Džon Obri. Nije opštepoznato da je Obri, najveći tračar, brbljivac o Hobsu, Miltonu i Šekspiru, bio i prvi stručni arheolog praktičar i da ga, štaviše, njegovo jednostavno ali oštromno sagledavanje pitanja crkvenih prozora kod kojih jedan stil prethodi drugom, te tako možemo napraviti hronologiju građevina, čini Vilijamom Smitom sedamnaestog veka. A perpendikularni i dekorativni stil amonitima arhitekture. Vidim Obrija kako se razmahao kroz travu neke dorsetske porte, s notesom u rukama, predosećajući Šlimana, Gordona Čajlda i počasnu diplomu Univerziteta u Kembridžu, na isti način na koji vidim Vilijama Smita kako sav obuzet čuči sa šeširrom nalik čunku nad parčetom taloga Vorikšira.

Imam kopiju – možete ih kupiti u Muzeju Viktorije i Alberta – fotografije seoske ulice u Tetfordu snimljene 1868, na kojoj nema Vilijama Smita. Ulica je prazna. Tu su piljarnica i kovačnica i nepomična kola i drvo široke krošnje, ali ni jednog jedinog čoveka. Zapravo, Vilijam Smit – ili neko drugi, ili nekoliko njih, kao i pasa, gusaka, jedan jahač – prošao je ispod drveta, ušao u piljarnicu, zadržao se koji trenutak u razgovoru s prijateljem dok je slika snimana, ali on je nevidljiv, svi su oni nevidljivi.

Ekspozicija fotografije – šezdeset minuta – bila je tako duga da su Vilijam Smit i svi ostali prošli kroz nju i otišli ne ostavivši nikakav trag. Čak ni takav kakav je trag prvobitnih crva koji su prolazili kroz kambrijski mulj severne Škotske i ostavili prazne cevčice svog prolaska u steni.

To mi se dopada. To mi se veoma dopada. Uredna slika odnosa čoveka i fizičkog sveta. Nestao, prošao i otišao. Pretpostavimo da je Vilijam Smit – ili već onaj ko je hodao tom ulicom tog jutra – na svom putu pomerio ona kola s tačke A do tačke B. Šta bismo onda videli? Brljotinu? Dvoja kola? Ili da je, recimo, oborio drvo? Petljanje u fizički svet jeste nešto što mi radimo nadmoćno dobro – na kraju ćemo, možda, dosegnuti ono konačno. *Finis*. I istorija će, zaista, doći do kraja.

Vilijama Smita je nadahnjivala slojevitost. Moji slojevi su manje uočljivi od slojeva vorikširskih stena, a u glavi oni čak nisu ni u sledu, već predstavljaju kovitlac reči i slika. Zmajevi i mesečevi tigrovi i krstaši i dušice.

Kineska posuda sa zmajevima još je u Ešmoulovom muzeju. Videla sam je prošlog meseca.

Kad se Lisa rodila, imala sam trideset osam godina i lepo mi je išlo. Dve knjige, nešto kontroverznog novinarstva, reputacija pisca koji privlači spornu provokativnu pažnju. Takoreći, imala sam ime. Da je tad bilo feminizma, pretpostavljam da bih ga prihvatila; bila bih mu potrebna. Međutim, nikad nisam osećala njegovo odsustvo; to što sam žena na mene je delovalo kao dodatno dragoceno sredstvo. Pol mi nikad nije predstavljao prepreku. Moram sad još i da mislim kako mi je on spasao život. Da sam muško, verovatno bih poginula u ratu.

Sasvim dobro mi je poznato zbog čega sam postala istoričar. Kvaziistoričar, kako to kaže jedan od mojih neprijatelja, neki sasušeni univerzitetski profesor koji se previše plaši vode da bi proturio prst noge iz svog oksfordskog koledža. Zbog mrštenja koje je izazivala razlika u mišljenju kad sam bila dete: „Ne prepri se, Klodija“, „Klodija, ne smeš tako da mi odgovaraš.“ Raspra-

va je, svakako, svrha istorije. Neslaganje; moja reč protiv vaše; ovaj dokaz protiv onog. Da postoji nešto kao apsolutna istina, prepirka bi izgubila sjaj. Ja sigurno ne bih više bila zainteresovana. Veoma dobro se sećam trenutka kad sam otkrila da istorija nije stvar primljenog mišljenja.

Imala sam trinaest godina. Na Akademiji za devojke gospođice Lavenam. U nižem četvrtom B. Prorađivali smo Tjudore sa samom gospođicom Lavenam. Ona je ispisala imena i datume na tabli a mi smo ih prepisivale. Još smo i, po njenom diktatu, beležile glavne odlike svake vladavine. Henri VIII je bio osuđen zbog svojih bračnih ekscesa, ali nije bio dobar ni kao kralj. Kraljica Elizabeta je bila dobra; ona je odbila Špance i vladala čvrstom rukom. Odrubila je i glavu Mariji, škotskoj kraljici, koja je bila katolikinja. Škripale smo perima tog dugog letnjeg popodneva. Podigla sam ruku: „Molim vas, gospođice Lavenam, da li su katolici smatrali da je bilo u redu što je Mariji odrubila glavu?“ „Ne, Klodija, ne verujem da jesu.“ „Molim vas, da li katolici danas misle tako?“ Gospođica Lavenam je uzdahnula: „Pa, Klodija“, rekla je ljubazno, „pretpostavljam da neki od njih i ne misle. Ljudi se ponekad ne slažu među sobom. Ali nema potrebe da se ti brineš oko toga. Samo prepriši ono što je na tabli. Lepo i jasno ispiši zaglavljiva crvenim mastilom...“

Najednom se jednolika siva površina istorije raspuknula; razbijena je u hiljadu sukobljenih talasa; čujem žamor glasova. Spuštam pero i razmišljam; zaglavljiva mi nisu lepo ni jasno ispisana crvenim mastilom; postigla sam 38% (pala) na završnim polugodišnjim ispitima.

2

„Od gneva severnjaka, o gospode, izbavi nas...“ Zar te ne žacka dok čitaš na divanu, uz upaljeno svetlo, zaključana vrata, udobno utonula u dvadeseti vek? I naravno, On ih nije sačuvao, ili nije svaki put. On to nikad ne čini, ali oni to nisu mogli znati. On je tek podario reči; siroti monah koji ih je zapisao verovatno je dobio komad vikinškog gvožđa u vrat ili je nestao u plamenu sa svojom crkvom.

Kad mi je bilo oko devet godina, molila sam Boga da eliminiše mog brata Gordona. Bezbolno, ali bespovratno. Na Lindisfarnu, na koji smo dovedeni, kako stvari stoje, ne da razmišljamo o vikinškim napadima o kojima majka verovatno nikad ništa nije čula, već da se prošetamo do ostrva nasipom i jedemo u prirodi posle toga. A Gordon i ja smo se trkali po tom parčetu zemlje i, kako je Gordon bio godinu stariji i poprilično brži, on je bio spreman da pobeđi, naravno. A ja sam sricala tu molitvu, besno i strasno, i veoma ozbiljno – o, sasvim ozbiljno. Nikad Te više, govorila sam, neću moliti ni za šta. Ni za šta na svetu. Samo mi usliši ovo. Sada. Smesta. Zanimljivo je što primećujem da sam tražila da Gordon nestane, ne da ja budem brža. I naravno, Bog ne učini ništa od toga, a ja sam se durila celo to veličanstveno vetrovito popodne ispunjeno mirisom mora, i postala agnostik.

Posle mnogo godina opet smo otišli tamo, Gordon i ja. Ovog puta se nismo trkali. Trezveno smo šetali; razgovarali. O Trećem rajhu, sećam se, i predstojećem ratu. A ja sam se priseti-la one monaške molitve i rekla da mi se čini kao da su vikinzi

ponovo ovde, krvavocrvena jedra na horizontu, hod ljudi otežalih od oružja. A morske ptice su dozivale i zemlja na liticama je bila sunderasto elastična pod našim nogama i puna poljskih cvetova, kao što je nesumnjivo bila i u devetom veku. Pojeli smo sendviče i popili pivo od đumbira usred ruševina, pa smo posle ležali na suncu u doljici. Tad nismo znali za Džaspera, ni za Lisu. Silviju. Lasla. Egipat. Indiju. Za slojeve koji još nisu bili obrazovani.

Razgovarali smo o onome što smo želeli da radimo, u ratu i posle njega, ako bude onog posle. Gordon je pokušavao da se ubaci u Obaveštajnu službu (tih dana su se svi ubacivali nekud – ubacivali i potezali veze). Ja sam znala šta mi je namera. Postaću ratni izveštač. Gordon se smeja. Kazao je da ne daje pet para na moj uspeh. Probaj, rekao je, neka ti je sa srećom, ali iskreno... A ja sam pošla napred. Videćeš, kazala sam. Videćeš. Morao je da me sustigne i umilostivi. I dalje smo bili suparnici. Između ostalog. Pored ostalog. Tada i kasnije.

Doktor zastaje i viri kroz zastakljeni otvor na vratima. „S kim to razgovara? Ima li posetu?“ Bolničarka odmahuje glavom. Neko vreme posmatraju pacijentkinju koja miče usnama, čiji je izraz lica... napregnut. Izgleda da nema nikakvih kliničkih propusta. Oni škripe i krckaju dalje hodnikom.

Klodija se suprotstavlja Gordonu, ne na morem udaranoj obali Lindisfarna, već u ružičastoj opojnoj atmosferi *Gargojla* 1946. godine. Ona se oseća usplamtelo, zapaljeno ličnim pobedama.

Gordon se natuštio. „On je jeziv“, izjavljuje.

„Ućuti.“

„Ne može da me čuje. Obuzet je produbljivanjem karijere.“

Džasper, nekoliko metara dalje, stoji za drugim stolom i priča s onima koji ga zauzimaju. Preplanulo lice mu obasjava sveća odozdo: ono je izražajno, lepo. Gestikulira, izgovara poentu, smeh se razleže.

„Oduvek si imala sumnjiv ukus za muškarce“, nastavlja Gordon.
„Zaista?“, kaže Klodija. „E pa, to je zanimljiva opaska.“

Zure jedno u drugo.

„O, prestanite, vas dvoje“, zavapi Silvija. „Ovo bi trebalo da bude proslava.“

„I jeste“, kaže Gordon. „I jeste. Hajde, Klodija, proslavljaj.“
Prazni bocu u njenu čašu.

„Zaista je sjajno“, kaže Silvija. „Profesura na Oksfordu! Prosto ne mogu još da poverujem.“ Oči ne skida sa Gordona, koji u nju ne gleda. Čupka mu končić iz rukava sakoa, dodiruje mu šaku, vadi paklicu cigareta, ispušta je, uzima je s poda.

Klodija neprekidno posmatra Gordona. Krajičkom oka, s vremena na vreme, pogledava u Džaspera. I ostali gledaju Džaspera. On je osoba koju ljudi primećuju. Ona podiže čašu: „Čestitke! Još jednom. Podseti me da dođem na večeru za tvoj Visoki sto.“

„Ne možeš“, podseća je Gordon. „Žene nemaju pristupa.“

„O, kakva šteta“, vajka se Klodija.

„Gde si ga našla?“

„Koga sam našla?“

„Znaš dobro na koga mislim.“

„Oh – na Džaspera. Hmm... gde ono beše? Išla sam da ga intervjuišem za knjigu.“

„Ah“, vedro uzvikuje Silvija. „Kako ti napreduje knjiga?“

Ignorišu je. A za sto se vraća Džasper. Seda, stavlja svoju na Klodijinu šaku. „Naručio sam da nam donesu bocu šampanjca. Zato ispij to.“

Silvija pokušava da izvadi cigaretu, ispušta paklu, puži po podu da je dohvati i shvata da joj se raspada skupocena frizura. A ni s haljinom nije imala sreće, previše je ružičasta, slatka i devojačka. Klodija je u crnoj, veoma otvorenoj haljini s tirkiznim kaišem.

„Zaista, kako napreduje knjiga?“, pita ona. A Klodija joj ne odgovara, te Silvija mora da zapali cigaretu da bi ispunila pauzu, odbija dim, obazire se po prostoriji, kao da ionako nije ni očekivala odgovor.

Čitave večeri je tako. Kao što je uvek kad je tu Klodija. Ono naelektrisanje, bilo da se svađaju ili ne (a sam bog zna da se *ona* nikad tako nije svađala sa *svojim* bratom), kao da niko drugi ne postoji. Od toga se osećaš kao da si uljez, kao da treba da napustiš prostoriju. I Gordon je nijednom nije ni dotakao.

Džasper se vraća i ona s olakšanjem uzvikuje: „Gde si tako divno pocrneo?“

„Jezdeći po jugu Francuske?“, pita Gordon. „Mislio sam da ste vi tamo veoma zauzeti.“ Znam ja tvoju sortu, misli on: keplovane jahaće pantalone i pogled prikovan za glavni zgoditak.

Stiže šampanjac. Prašti. Sipaju ga. Džasper diže čašu. „Živeo, Gordone! Skoknuo sam do juga Francuske na nekoliko dana da vidim oca.“

„Pretpostavljam da će te uskoro smestiti na neko glamurno mesto?“, kaže Silvija.

Džasper širi ruke, pravi grimasu. „Draga moja devojko, ko zna, moguće je da me Forin ofis šutne u Adis Abebu.“

Gordon ispija šampanjac u dva gutljaja. „Svakako da diplomata od karijere očekuje čašu žuči uz čašu meda? Ili ti sebe ne vidiš kao jednog od njih? Uzgred, kako si dospao u Forin ofis u tim godinama?“ Gleda Džasperovu šaku koja leži na Klodijinoj.

„Gordone...“, šapuće Silvija. „To zvuči grozno *grubo*.“

„Uopšte nije grubo“, uverava je Džasper osmehujući se. „Oštroumno je. Naravno da možeš da pitaš. Upis na listu u poslednji čas, tako se to zove. Reč-dve pravih ljudi bile su od pomoći.“

„Nesumnjivo“, prihvata Gordon. Šake su sada blago isprepletene. „A ovo je za stalno, zar ne? Koliko mi je poznato, dosad si imao prilično raznovrsnu karijeru?“

Džasper sleže ramenima. „Ja sam pobornik prilagodljivosti, ti nisi? Svet je previše zanimljiv da bi se čovek zaglibio u jednom njegovom aspektu.“